

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

*Факультет № 6
Кафедра соціології та психології*

ТЕКСТ ЛЕКЦІЇ

з навчальної дисципліни «Педагогіка»
обов'язкових компонент освітньої програми
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

053 Психологія (практична психологія)

Тема 5. Принципи виховання

Харків 2023

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол №7 від 30.08.2023 р.

СХВАЛЕНО

Вченою радою факультету № 6
Протокол №7 від 25.08.2023 р.

ПОГОДЖЕНО

Секцією Науково-методичної ради
ХНУВС з гуманітарних та соціально
- економічних дисциплін
Протокол №7 від 29.08.2023 р.

Розглянуто на засіданні кафедри соціології та психології
Протокол №8 від 15.08.2023р.

Розробники: професор кафедри соціології та психології, доктор
педагогічних наук, професор Тюріна В.О.

Рецензенти:

- 1.Професор кафедри ЮНЕСКО та соціального захисту Державного біотехнологічного університету (ДБТУ), доктор педагогічних наук, доцент Данченко І.О.
- 2.Завідувач кафедри психології і педагогіки факультету №3 Харківського національного університету внутрішніх справ, доктор педагогічних наук, професор Федоренко О.І.

План лекції:

1. Принципи виховання.
2. Основні напрямки виховання.
3. Поняття і сутність методів виховання.

Рекомендована література (основна, допоміжна), інформаційні ресурси в Internet

Основна

1. Бандурка О.М., Тюріна В.О., Федоренко О.І. Основи психології і педагогіки: Підручник. / О.М. Бандурка, В.О. Тюріна, О.І. Федоренко. – Харків: Вид-во ХНУВС, 2003. – 336 с.
2. Бандурка О.М., Тюріна В.О., Федоренко О.І. Основи педагогічної техніки: Навчальний посібник. – Харків: ТИТУЛ, 2006. – 176 с.
3. Волкова Н.П. Педагогіка: посібник. / Н.П. Волкова - К.: АКАДЕМІЯ, 2003. -576с.
4. Педагогіка / за ред.. А.М. Алексюка. – Київ, 1985. – 320 с.
5. Педагогіка / За ред. М.Д. Ярмаченка. – Київ, 1986. – 296 с.

Допоміжна

6. Кузьмінський А. І. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. Київ : Знання, 2011. 468 с.
7. Педагогіка вищої школи: навч. посіб. / За ред. З. Н. Курлянд, Р. І. Хмелюк, А. В. Семенова та ін. Київ : Знання, 2007. 495 с.

Текст лекції:

1. Принципи виховання

***Принципи виховання** - узагальнена система вимог, які охоплюють всі аспекти виховного процесу, відображають результати виховної роботи.*

Процес виховання базується на принципах:

1. ***Цілеспрямованість виховання.*** Початком будь-якої діяльності, зокрема виховної, є визначення її мети. Педагог відповідно до мети своєї діяльності повинен спрямовувати всю виховну роботу. Маючи мету, він своєчасно зможе побачити недоліки у вихованні, скоригувати виховний процес.

2. ***Об'єднання педагогічного керівництва з ініціативою і самодіяльністю учнів.*** Педагогічне керівництво зумовлене недостатнім життєвим досвідом молодшої людини, а виховання творчої особистості можливе лише за умови об'єднання зусиль вчителя з самостійністю, творчістю, ініціативою і самодіяльністю учнів.

3. ***Поєднання поваги до особистості дитини з розумною вимогливістю до неї.*** Повага до людини передбачає гуманне ставлення до особистості дитини. Повага – це стрижень відносин між учителем і учнями.

Виховне значення педагогічної вимогливості полягає в тому, щоб стимулювати, або запобігати, або гальмувати певні вчинки учнів.

Вимоги можуть бути прямими і непрямими.

Прямі вимоги педагога повинні бути *позитивними*, щоб стимулювати певні вчинки;

Непрямі - можуть бути *позитивними* (прохання, довіра, схвалення), *нейтральними* (рада, гра, натяк, умовна вимога) і *негативними* (погроза, недовіра, осуд).

Вимоги вчителя (колективу педагогів) стають особливо ефективними тоді, коли вони спираються на здорову громадську думку учнівського колективу і підтримуються нею. За таких умов громадська думка стає одним із способів подолання негативних рис окремих учнів (проявів індивідуалізму, егоїзму, інших відхилень від норм і правил співжиття).

4. *Опора на позитивне в людині.* Виховання передбачає опору вихователя на хороше в людині, його довіру до здорових намірів і прагнень учнів.

5. *Облік вікових і індивідуальних особливостей учнів.* Одне з завдань педагога - це бачити неповторність, творчу індивідуальність кожної дитини, виявляти, розкривати, плекати її неповторний індивідуальний талант. Тому кожен педагог, вихователі повинен знати і враховувати індивідуальні особливості дітей, їх фізичний розвиток, темперамент, риси характеру, мислення, пам'ять, здібності, інтереси, щоб, спираючись на позитивне, усувати негативне в їх діяльності та поведінці.

6. *Систематичність і послідовність виховання.* Ефективність виховного процесу залежить від послідовності, безперервності педагогічного впливу на учнів. Йдеться про систему педагогічних впливів, що забезпечує формування у кожного учня світогляду, переконань, ідеалів, інтересів, морально-вольових рис, звичок і навичок правильно орієнтованої поведінки, цілісної особистості.

7. *Єдність педагогічних вимог школи, сім'ї і громадськості.* За результати виховання підростаючого покоління відповідає не тільки школа, а й все суспільство. Дитина виховується не тільки в сім'ї та школі. На неї впливає багато інших чинників, в тому числі і недостатньо контрольованих.

8. *Єдність свідомості і поведінки.* Поведінка людини - це її свідомість у дії. Як суспільний продукт, свідомість формується в процесі суспільної практики.

9. *Народність.* Передбачає єдність загальнолюдського і національного. Національна спрямованість виховання передбачає вивчення рідної мови, формування національної свідомості, любові до рідної землі, до свого народу, прищеплення шанобливого ставлення до культури, традицій і звичаїв усіх народів, які населяють Україну.

10. *Природовідповідність.* Враховує багатогранну і цілісну природу дитини: «Природа хоче, - писав французький філософ-просвітитель Жан-Жак Руссо (1712-1778), - щоб діти були дітьми, перш, ніж будуть дорослими.

Якщо ми порушимо цей порядок, і виростимо скороспілі плоди, які не матимуть ні зрілості, ні смаку і не забаряться зіпсуватися, то у нас вийдуть юні лікарі і старі діти».

11. *Культуровідповідність*. Передбачає органічний зв'язок культурних надбань усього людства з історією свого народу, його мовою, культурними традиціями, народним мистецтвом. Забезпечує відповідність духовної єдності і спадковості поколінь.

12. *Гуманізація*. Означає створення умов для формування кращих якостей і здібностей дитини, джерел її життєвих сил. Виховання як основна складова навчально-виховного процесу передбачає гуманізацію відносин між вихователями і вихованцями, повагу до особистості. Сприяє вихованню гуманної особистості - щирої, людяної, доброзичливої, милосердної.

13. *Демократизація*. Усунення авторитарного стилю виховання, сприйняття особистості вихованця як вищої соціальної цінності, визнання його права на свободу, на розвиток здібностей і реалізацію індивідуальності. Забезпечує співпрацю вихователів і вихованців, враховує думки колективу і кожної особистості.

14. *Етнізація*. Передбачає наповнення виховання національним змістом, спрямованим на формування самосвідомості громадянина. Створення можливості всім дітям навчатися у рідній школі, виховувати національну свідомість і гідність, відчуття етнічної причетності до свого народу. Відтворення в дітях менталітету свого народу, збереження специфічних особливостей нації, виховання дітей як типових носіїв національної культури, продовжувачів справи попередніх поколінь.

Будучи органічно пов'язаними між собою, принципи виховання охоплюють всі аспекти виховного процесу і направляють його на формування людини як цілісної особистості. Реалізація принципів виховання дає позитивні результати лише тоді, коли їх застосовують в гармонії взаємодії між собою.

2. Основні напрямки виховання

1. Громадянське виховання.

Орієнтоване на формування свідомого громадянина, патріота, професіонала, людину з благородними особистісними якостями і рисами характеру, зі світоглядом і способом мислення, почуттями, вчинками та поведінкою, спрямованими на саморозвиток.

В Україні громадянське виховання зумовлено завданням створення держави на засадах гуманізму, демократії, соціальної справедливості.

Виховання громадянина направлено на розвиток патріотизму, національної самосвідомості, культури міжетнічних відносин, планетарної свідомості, правосвідомості, політичної культури, дбайливого ставлення до природи, моральності, культури поведінки особистості.

2. Розумове виховання.

Розумове виховання - діяльність вихователя, спрямована на розвиток інтелектуальних сил і мислення учнів з метою прищеплення культури розумової праці.

Процес отримання знань і якісне їх поглиблення є чинником розумового виховання лише тоді, коли знання стають особистими переконаннями, духовним багатством людини.

У процесі навчання і виховання реалізується головна мета розумового формування особистості учня - розумовий розвиток.

3. Моральне виховання

Моральне виховання - виховна діяльність школи, сім'ї у формуванні у школярів моральної свідомості, розвитку морального почуття, навичок, умінь, відповідної поведінки.

Моральне виховання починається в сім'ї, продовжуючись у процесі соціалізації особистості. Його основу складають загальнолюдські та національні цінності, моральні норми, які є регуляторами взаємовідносин у суспільстві. Серед таких норм гуманізм і демократизм, що відображаються в ідеалі вільної людини з високорозвиненим почуттям власної гідності, поваги до гідності іншої людини. Моральне виховання передбачає формування в дітей почуття любові до батьків, Вітчизни, справедливості, чесності, скромності, милосердя, готовності захищати слабого, шляхетного ставлення до жінки, благородства.

4. Екологічне виховання

Екологічна криза, яка сталася через непередбачене господарювання людини, змушує змінити своє ставлення до навколишнього середовища. Цій меті покликана служити система екологічного виховання, що є окремим напрямком педагогічної теорії і практики.

Екологічне виховання - систематична педагогічна діяльність, спрямована на розвиток у людини культури, взаємодії з природою.

5. Статеве виховання

Статеве виховання - процес засвоєння підростаючим поколінням знань про взаємини статей, формування культури поведінки і потреб керуватися у відносинах з особами протилежної статі нормами моралі.

Воно полягає у формуванні духовності, високих моральних якостей в юнаків і дівчат, норм їхньої поведінки, відповідальності за свої вчинки, у формуванні культури, дружби, любові, інтимних почуттів.

6. Правове виховання

Правове виховання - виховна діяльність сім'ї, школи, правоохоронних органів, спрямована на формування правової свідомості та правомірної поведінки дітей.

Правове виховання покликане забезпечити формування у молоді високої правової культури, що передбачає глибокі правові знання і прагнення їх поглиблення, свідоме ставлення до прав і обов'язків, повагу до законів і правил людського суспільства, готовність дотримуватися і сумлінно виконувати їх.

7. Трудове виховання

Трудове виховання - виховання свідомого ставлення до праці через формування звичок і навичок активної трудової діяльності.

8. Естетичне виховання

Гармонійний, всебічний розвиток особистості є неможливим без її естетичної вихованості.

Естетичне виховання - педагогічна діяльність, спрямована на формування здатності сприймати і перетворювати дійсність за законами краси.

9. Фізичне виховання

Фізичне виховання - система заходів, спрямованих на зміцнення здоров'я людини, загартування її організму, розвиток фізичних можливостей, рухових навичок та вмінь.

Завданням фізичного виховання є створення оптимальних умов для забезпечення оптимального фізичного розвитку особистості, збереження її здоров'я, отримання знань про особливості організму, фізіологічних процесів, набуття санітарно-гігієнічних умінь та навичок догляду за власним тілом, підтримка і розвиток його потенційних можливостей.

3. Поняття і сутність методів виховання

Поняття «метод» означає спосіб теоретичного і практичного освоєння дійсності, а сукупність методів позначається поняттям «методологія». Виховання як специфічний вид діяльності і наукова галузь охоплює відповідну сукупність методів.

Методи виховання - шляхи і способи діяльності вихователів і вихованців з метою досягнення виховних цілей.

Першовідкривачем методів виховання вважають німецького педагога **Йогана-Фрідріха Гербарта** (1776-1841), який вважав, що філософія визначає мету виховання, а психологія - шляхи до цієї мети.

Метод виховання ділять на окремі елементи - *прийоми* виховання, які використовують для підвищення виховної ефективності методів.

Прийом виховання - *складова частина методу*, яка визначає шляхи реалізації методів виховання.

Методи і прийоми виховання є своєрідними інструментами в діяльності вихователя, їх дієвість залежить від використання виховних способів.

Способи виховання - надбання матеріальної і духовної культури (художня, наукова література, радіо, телебачення, Інтернет, предмети образотворчого, театрального, кіномистецтва), форми і види виховної роботи (збори, бесіди, конференції, гуртки, ігри, спортивна діяльність), які використовують під час здійснення певного методу. *Дієвість* методів виховання залежить і від того, наскільки у виховному процесі задіяна праця молодшої людини над собою, природа, надбання національної культури (казки, легенди, колискові пісні, обряди, звичаї та ін.).